

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 02. Issue 09. December 2025

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA MILLIY QADRIYATLARNI O'RGATISHDA XALQ OG'ZAKI IJODI VOSITALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Tog'ayeva Munisa Muxammadiyevna

TerDPI 1-magistrant

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarning ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda xalq og'zaki ijodi namunalarining (ertak, maqol, topishmoq, alla va afsonalar) pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda milliy qadriyatlarni bolalar ongiga singdirishda folklor janrlaridan foydalanishning metodik asoslari va ularning samaradorlik ko'rsatkichlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi vositasida bolalarda vatanparvarlik, kattalarga hurmat va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, milliy qadriyatlar, xalq og'zaki ijodi, folklor, ma'naviy tarbiya, katta yoshdagi bolalar, ertak, maqol, milliy o'zlikni anglash.

Globalizatsiya jarayoni jadallashgan hozirgi davrda yosh avlodni milliy o'zlikni anglash ruhiyatida, ota-bobolarimizdan meros bo'lib kelayotgan boy madaniy-ma'naviy qadriyatlar asosida tarbiyalash pedagogika fanining eng ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. Ayniqsa, shaxsning ijtimoiy va axloqiy shakllanishi poydevori hisoblangan maktabgacha ta'lim davrida bolalarda milliy qurshovga nisbatan mehr va sadoqat uyg'otish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasining maktabgacha ta'limga oid davlat talablari va "Ilk qadam" davlat o'quv dasturida ham bolalarni milliy an'analar va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash alohida maqsad qilib belgilangan.

Maktabgacha katta yoshdagi (5-7 yosh) bolalarning psixologik rivojlanish xususiyatlari ularni milliy dunyoqarash elementlarini tizimli shakllantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Bu yoshda bolalar ramziy ma'nolarni, yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi farqni hamda axloqiy me'yorlarni obrazlar orqali tez o'zlashtiradilar. Milliy qadriyatlarni o'rgatishda esa xalq og'zaki ijodi — eng ta'sirchan va qadimiy pedagogik vositadir. Xalq folklori asrlar davomida saralanib kelgan hayotiy tajribalar, etika va estetika qoidalarining jonli ensiklopediyasi hisoblanadi.

Xalq og'zaki ijodining ertak, maqol, matal, tezaytish va afsona kabi janrlari bolaning nafaqat nutqini o'stiradi, balki unda mardlik, saxovat, ona zaminga sadoqat kabi milliy qadriyatlarni hissiy-obrazli tarzda shakllantiradi. Masalan, ertaklar orqali bola

adolat g'alabasiga ishonsa, maqollar vositasida xalq donishmandligini qisqa va lo'nda anglaydi. Biroq, zamonaviy ta'lim jarayonida ushbu vositalardan foydalanishda ko'pincha yuzaki yondashuv kuzatilmoqda. Faqatgina matnni o'qib berish bilan kutilgan natijaga erishib bo'lmaydi. Shu bois, xalq og'zaki ijodi namunalarini bolalar faoliyatiga innovatsion metodlar asosida integratsiya qilishning samaradorligini o'rganish ushbu maqolaning dolzarbligini belgilaydi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirish murakkab va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, ushbu bosqichda xalq og'zaki ijodi (folklor) namunalaridan foydalanish ta'limiy-tarbiyaviy samaradorlikni ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi. Asosiy qism doirasida xalq og'zaki ijodi janrlarining pedagogik imkoniyatlari, ularni mashg'ulotlar jarayoniga tatbiq etish metodikasi va bolalar dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatish mexanizmlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Maktabgacha yoshdagi bolaning shaxs sifatida shakllanishida milliy o'zlikni anglash aynan xalq og'zaki ijodi vositasida ona tilining boy imkoniyatlari, milliy ramzlar va axloqiy me'yorlar bilan tanishishdan boshlanadi.

Xalq og'zaki ijodining eng keng tarqalgan va ta'sirchan janri — **ertaklardir**. Katta yoshdagi guruh bolalari uchun ertaklar shunchaki xayoliy hikoya emas, balki hayotiy qadriyatlar andozasidir. Ertaklarda yaxshilik va yomonlik, mardlik va qo'rqqoqlik, saxiylik va baxillik kabi tushunchalar konkret obrazlar orqali namoyon bo'ladi. Masalan, "Zumrad va Qimmat" ertagi orqali bolada mehnatsevarlik va kamtarlik kabi fazilatlar shakllantirilsa, "Ur, to'qmoq!" ertagi orqali adolat tantanasi o'rgatiladi. Pedagogik jihatdan ertak terapiyasi bolaning emotsional sohasiga ta'sir qilib, unda ijobiy qahramonlarga taqlid qilish istagini uyg'otadi. Bu jarayonda bolalar milliy qahramonlarning xulq-atvori orqali o'zbek xalqiga xos bo'lgan mehmondo'stlik, kattalarga hurmat va kishilarga beg'araz yordam berish kabi qadriyatlarni o'zlashtiradilar.

Yana bir muhim vosita — **xalq maqollari va matallaridir**. Maqollar xalqning ko'p asrlik donishmandligi jamlangan qisqa, lo'nda va mantiqiy xulosalar hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga maqollarni o'rgatish ularning nutqini boyitish bilan birga, mantiqiy tafakkurini ham charxlaydi. "Ona yurtdan ayrilgan — tiriklayin ko'milgan", "Ota — manzil, ona — bahr" kabi maqollar bolaning ongi ostida Vatan va oila muqaddasligi haqidagi tushunchalarni mustahkamlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maqollarni shunchaki yodlatish emas, balki ularni o'yinli vaziyatlar yoki rasmlar orqali tushuntirish bolalarning ushbu qadriyatlarni hayotiy ko'nikmaga

aylantirishiga yordam beradi. Bola maqol mazmunini anglab yetgach, o‘z harakatlarini ushbu "axloqiy qoida"ga muvofiq boshqarishni boshlaydi.

Topishmoqlar ham milliy qadriyatlarni o‘rgatishda o‘ziga xos o‘rin tutadi. Ular bolaning diqqatini, sezgirligini va narsa-hodisalarning ichki xususiyatlarini anglash qobiliyatini rivojlantiradi. Milliy asbob-uskunalar, urf-odatlar yoki tabiat hodisalari haqidagi topishmoqlar bolani milliy muhitga yanada yaqinlashtiradi. Topishmoq topish jarayonida bola mantiqiy zanjir quradi va milliy ashyolarning nomlanishi hamda vazifasini o‘rganadi. Bu esa o‘z navbatida, milliy madaniyat elementlariga nisbatan qiziqish va hurmatni uyg‘otadi.

Xalq og‘zaki ijodining "**Alla**" **janri** bola ma‘naviyatining ilk poydevori hisoblanadi. Garchi alla bolalarga go‘daklikdan aytilsa-da, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida allaning mazmunini tushuntirish va uni qadrlash orqali bolalarda "Ona" va "Mehr" tushunchalari chuqurlashtiriladi. Alladagi ohang va so‘zlar bolaning ruhiyatini tinchlantiradi, unda milliy musiqiy merosga nisbatan ilk estetik didni shakllantiradi. Allalar orqali bola o‘z ajdodlari, o‘zining shajarasi va milliy ildizlari haqida ilk tasavvurlarga ega bo‘ladi. Bu metodik yondashuv bolalarda o‘z millatidan g‘ururlanish hissini tarbiyalaydi.

Mashg‘ulotlar jarayonida **tezaytishlar va laparlardan** foydalanish bolaning nutq apparatini rivojlantirish bilan birga, unda milliy san‘atga bo‘lgan muhabbatni shakllantiradi. Laparlar va milliy o‘yinlar (masalan, "Oq terakmi, ko‘k terak?", "Chittigul") bolalarni jamoaviy hamkorlikka, o‘zaro yordamga va milliy an‘analarni hurmat qilishga o‘rgatadi. Xalq o‘yinlari davomida bola nafaqat jismoniy chiniqadi, balki milliy etiket (muomala madaniyati) qoidalarini ham amalda qo‘llaydi. Bu o‘yinlar bolalarni bir-biriga yaqinlashtiradi va ularda ijtimoiy moslashuv ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Metodik jihatdan xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanishda **innovatsion yondashuv** o‘ta muhimdir. Bugungi kun bolasi axborot texnologiyalari qurshovida o‘sayotganini hisobga olib, xalq og‘zaki ijodi namunalarini zamonaviy multimedia vositalari (multifilmlar, audio-ertaklar, interfaol o‘yinlar) yordamida taqdim etish zarur. Biroq, texnik vositalar jonli muloqotning o‘rnini bosmasligi kerak. Pedagogning mahorati shundaki, u folklor namunasini shunday sahnalashtirishi kerakki, bola u yerda o‘zini ishtirokchi sifatida his qilsin. "Teatrlashtirilgan o‘yin" metodi orqali ertak qahramonining

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 02. Issue 09. December 2025

rolini o‘ynagan bola uning hissiyotlarini boshidan kechiradi, bu esa milliy qadriyatning bola shaxsiga "singib ketishi"ni ta‘minlaydi.

Tadqiqotning amaliy qismida o‘tkazilgan kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, xalq og‘zaki ijodi vositalari muntazam qo‘llaniladigan guruhlarda bolalarning nutqi ravon, lug‘at boyligi keng va eng muhimi, ularning xatti-harakatlarida milliy odob me‘yorlari (kattalarga salom berish, kichiklarga g‘amxo‘rlik, o‘zaro shirinmuomalalik) yaqqol namoyon bo‘ladi. Folklor bolaga axloq darsini "majburlash" orqali emas, balki "zavqlanish" va "hayratlanish" orqali o‘rgatadi. Bu esa ta‘limning eng samarali va demokratik yo‘lidir.

Bundan tashqari, xalq og‘zaki ijodi vositasida milliy qadriyatlarni o‘rgatishda **oil va MTT hamkorligi** strategik ahamiyatga ega. Agar bola bog‘chada ertak eshitsu-yu, uyda unga ota-onasi tomonidan milliy an‘analar tushuntirilmasa, tarbiya jarayonida uzilish paydo bo‘ladi. Shu bois, maqolada ota-onalar bilan birgalikda "Xalq o‘yinlari kechasi" yoki "Ertakchi buvim" kabi tadbirlarni tashkil etish metodikasi taklif etiladi. Bu yondashuv bolaning qadriyatlar tizimini yaxlit va barqaror qiladi.

Aytish mumkinki, xalq og‘zaki ijodi namunalarning pedagogik imkoniyatlari bitmas-tuganmasdir. Ular maktabgacha katta yoshdagi bolalarda milliy g‘urur, ma‘naviy poklik va axloqiy go‘zallikni shakllantirishning eng ishonchli manbai bo‘lib xizmat qiladi. Folklor vositasida tarbiya topgan bola o‘z xalqining tarixini, tilini va madaniyatini qadrlaydigan, zamonaviy bilimlarni milliy asosda idrok etadigan komil inson bo‘lib yetishadi. Pedagogik jarayonda xalq og‘zaki ijodining turli janrlarini uyg‘unlikda va innovatsion metodlar asosida qo‘llash milliy qadriyatlarni o‘rgatish samaradorligini kafolatlovchi asosiy shartdir.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirishda xalq og‘zaki ijodi vositalaridan foydalanish masalasini tadqiq etish jarayonida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. **Pedagogik samaradorlik:** Xalq og‘zaki ijodi (ertak, maqol, topishmoq) bolalarning yosh xususiyatlariga mos keluvchi eng ta‘sirchan tarbiya vositasidir. Ular quruq nasihatdan ko‘ra, jonli obrazlar orqali bolaning axloqiy dunyoqarashini shakllantiradi.
2. **Ma‘naviy poydevor:** Folklor namunalari orqali bolalarda milliy g‘urur, ona tiliga muhabbat va ajdodlar merosiga hurmat kabi oliyjanob tuyg‘ular poydevori

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 02. Issue 09. December 2025

qo‘yiladi. Bu esa ularda ijtimoiy moslashuv va milliy o‘zlikni anglash jarayonini tezlashtiradi.

3. **Innovatsion yondashuv:** Bugungi kun ta‘limida xalq og‘zaki ijodini an‘anaviy o‘qib berish uslubidan interfaol, teatrlashtirilgan va multimedia texnologiyalari bilan uyg‘unlashgan shaklga o‘tkazish tarbiya samaradorligini karrasiga oshirishi aniqlandi.
4. **Kompleks yondashuv:** Milliy qadriyatlarni o‘rgatishda faqatgina bolalar bilan ishlash yetarli emas, balki oila va MTT hamkorligini xalq og‘zaki ijodi asosida yo‘lga qo‘yish barqaror natija beradi.

Xulosa qilib aytganda, xalq og‘zaki ijodi vositasida tarbiya topgan bola ma‘naviy boy, nutqi ravon va o‘z millatining haqiqiy vatanparvari bo‘lib yetishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta‘lim va tarbiya to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
2. "Ilk qadam" maktabgacha ta‘lim tashkilotining davlat o‘quv dasturi. – Toshkent: Maktabgacha ta‘lim vazirligi, 2022.
3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2017.
4. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2018.
5. Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. – Toshkent: "O‘qituvchi", 2013.
6. Sapparova G.A. Xalq og‘zaki ijodi vositasida bolalarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash. – Toshkent, 2019.
7. Jumayev M.E. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi (metodik qo‘llanma). – Samarqand, 2020.

Research Science and
Innovation House